

Kitap İncelemesi

Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programları (Social Studies Curriculum in Turkey)

Editörler: Özlem BEKTAŞ - Refik TURAN
Pegem Akademi Yayınevi, 516 sayfa
ISBN: 978-625-8325-98-0

Zeynep CANBABA¹

Makalenin Türü: Kitap İncelemesi
Makalenin Geliş Tarihi: 28.12.2022
Makalenin Kabul Tarihi: 24.6.2023
DOI: 10.54971/synergy.1225924

GİRİŞ

Program konusu ülke eğitim politikalarının öncelikli konusudur. Özellikle “nitelikli insan” profili her dönemde filozofların sorgulamasına tabi olmuştur. Sosyal ilişkiler, bireyin devletle olan ilişkileri, işbirlikçi yaklaşımlar, üretkenlik, akademik performans gelişimi gibi konular bu kapsamda öğretim programlarına dahil edilmiştir. Sosyal Bilgiler Eğitimi yaşamla ilişkilendirilen bireysel ve sosyal talepleri belirlemek ve sonrasında sosyal bilimlerden hangi materyallerin kullanılacağına karar vermektir (Thornton, 2008: 20). Sosyal bilgilerin kökeni bu alanın öğreticileri tarafından çok da bilinen bir durum değildir. Öğretmenler genellikle sosyal bilgileri kendi amaçlarına göre yeniden oluşturmaya yönelirler (Boyle-Baise & Zevin, 2009: 4) Oysa öğretim programları buna ülke eğitim politikaları kapsamında bir standart oluşturur. Sosyal Bilgiler Eğitimi tüm okul derslerinin en kapsayıcısıdır (Ross, Mathison & Vinson, 2014: 25).

Vatandaşlık eğitimi; çağdaş eğitim ve günlük yaşam için çoklu ve çetrefilli olmasının yanı sıra karmaşıktır. (Ross Mathison & Vinson, 2014: 103). Öğretim programının öğeleri beklenen çıktıların gerçekleştirilebilmesi ve başarılı bir sürecin inşası için önemli bağlantılar içerir. Öğretim programlarında yol haritasında ilerleyebilmek birtakım listelerin bilinmesini gerekli kılar. Sosyal bilgiler eğitiminin sağlıklı, sağlam, güçlü ve etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi adına öğretim programının anahtar özelliklerinin tanımlanmasına yönelinmelidir.

¹ Araş .Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Erzincan, Türkiye, zeynep.canbaba@erzincan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4596-7296

“Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programları” alanda eksikliği hissedilen, tarihi süreçte değişen ve gelişen sosyal bilgiler eğitimi konusundaki eksikliğin giderilmesi bakımından faydalı olacaktır.

TÜRKİYE’DE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Kitap, Kasım 2022 yılında basılmış olup 14 bölümden oluşmaktadır. Bölümler birbiriyle bağlantılı, paraleldir. Yatay ve dikey karşılaştırma araştırmasına dayanmaktadır. Doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Kitapta ilkokullarda uygulanan 1924, 1926, 1936, 1948, 1962(taslak) ve 1968 ilkokul programları, 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı; ortaokullarda uygulanan 1930, 1931, 1938,1948 Ortaokul Programları, 1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Taslak Programı, 1985 Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri dersi öğretim programı ile ilköğretim okullarında uygulanan 1998, 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları incelenmiştir.

KİTABIN BÖLÜMLERİ VE KONULAR

Sosyal Bilgiler Öğretim Programları: İçerik, Kapsam ve Örüntü başlıklı birinci bölüme katkı sunan Dr. Özlem BEKTAŞ ve Dr. Refik TURAN; bölümü iki boyutta ele almıştır. İlk boyutta program ve program geliştirmenin çerçevesini çizerek Sosyal Bilgiler dersi ve öğretim programlarının ilişkisini değerlendirmiş, ikinci boyutta Cumhuriyet Dönemi’nde 1924’ten günümüze Sosyal Bilgiler dersi ve karşılığına denk gelen derslerin tarihsel analizini yapmıştır. Sosyal Bilgiler dersinin disiplinlerarası yapısının program geliştirme sürecine etkileri ana hatlarıyla değerlendirilmiştir.

Sosyal Bilgilerin Doğası ve Temelleri başlıklı ikinci bölüme katkı sunan Dr. Bayram TAY; Sosyal Bilgilerin tarihsel süreci, felsefi temelleri, amacı, beslendiği kaynaklar ve sahip olduğu öğretim gelenekleri kuramsal bilgiler ışığında analiz etmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Disiplinler Arası Boyut başlıklı üçüncü bölüme katkı sunan Dr. Halil İbrahim SAĞLAM ve Araş. Gör. Zeynep BAŞKAN İŞLER, Sosyal Bilgiler dersinin Sosyal Bilimlerle olan ilişkisine ve tarihi süreçteki gelişmelerine değinmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin günümüz formuna kavuşmasına kadar tarihsel dönemler evre evre irdelenerek hangi bağlamlarda ve hangi disiplinlerle ilişkisinin olduğu ortaya konulmuştur. Özellikle dersin kapsamının bütünleşme kavramıyla özetlenebileceğine atıfta bulunularak gerek öğretmen okullarında gerekse ilk ve ortaokullarda disiplinlerarası bir yaklaşımla eğitim verildiğine dikkat çekilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Hedef ve Vizyon başlıklı dördüncü bölüme katkı sunan Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ ve Dr. Kerem BOZDOĞAN tarafından Cumhuriyetten günümüze kadar uygulanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan genel amaçlar, özel amaçlar ve vizyon incelenmiş; dönemlere göre gerek ülke eğitim politikaları gerekse sosyal bilgiler eğitimi ile yetiştirilmesi gereken bireyin özellikleri belirlenmiştir. Bu süreçte Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programları ve Tebliğler Dergisi’nde yayımlanan öğretim programlarına ilişkin düzeltme ve değişiklikler incelenmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında İçerik başlıklı beşinci bölüme katkı sunan Dr. Engin ZABUN; Eğitimde program geliştirme öğelerinden olan içeriğin belirlenmesi aşamasında “Ne öğretelim?” sorusuna cevap arandığına ilişkin değerlendirmesi ile başlamış olduğu araştırmada;

1924'ten günümüze kadar uygulanan tüm programları titizlikle incelemiştir. Güncel 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın, Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları ve ilkeleri dikkate alınarak hazırlandığı, Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak yeni öğretim programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen özel amaçların belirlendiği ifade edilmiştir. Cumhuriyet döneminde Sosyal Bilgiler dersi ve bu dersin karşılığına denk gelen derslere ait; amaç, ders saatleri, konular, ünite ve kazanımlara yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Öğrenme ve Öğretmen Süreci başlıklı altıncı bölüme katkı sunan Dr. Hakan AKDAĞ ve Dr. Fadıl ŞİRAZ tarafından, Cumhuriyet'in ilanından sonra sosyal bilgiler ve bağlamındaki derslerde, kronolojik sıralama takip edilerek; programlardaki uygulanması belirtilen strateji, yöntem, teknik, değer ve beceriler ile ölçme ve değerlendirme süreçleri incelenmiştir. Sosyal bilgiler içeriğiyle ilgili derslerde veya Sosyal Bilgiler dersinde eğitim-öğretim durumlarında zaman içerisinde toplumsal ihtiyaçlar, gelişmeler, felsefi ve politik temeller çerçevesinde değişikliğe gidildiğine vurgu yapılmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Ölçme Değerlendirme başlıklı yedinci bölüme katkı sunan Bilim Uzmanı İnanç GENÇ ve Dr. Selahattin KAYMAKCI, programların değerlendirme boyutunda "Ne kadar?" sorusuna cevap arandığını vurgulayarak; öğretim programının boyutlarını açıklamışlardır. Cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında ölçme ve değerlendirmenin yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ölçme değerlendirme anlayışları başlığı altında geleneksel ve biçimlendirici anlayış karşılaştırılmış, devamında yıllara göre programlarda ölçme ve değerlendirmenin yeri örnekler üzerinden açıklanmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Kavram Öğretimi başlıklı sekizinci bölüme katkı sunan Dr. Refik TURAN, kavram öğretimi Sosyal Bilgiler Dersi öncesi ve sonrası dönem olarak iki başlıkta incelemiştir. Programlarda uygulanmaya yönelik açıklamalar (direktifler) içerisinde kavram öğretimi kapsamında değerlendirilebilecek açıklamalara yer verilmiş olduğu belirtilerek kavram öğretiminin tarihsel süreçte geçirmiş olduğu gelişim değerlendirmeye alınmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Beceri Eğitimi başlıklı dokuzuncu bölüme katkı sunan Dr. Yaşar KOP Sosyal Bilgilerin muhtevası ve beceri kavramı üzerinde durduktan sonra Türkiye örneğinden hareketle Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarını incelemiştir. İlkokul ve ortaokul programlarında yapılan doküman analizleri sonucunda özellikle; bilimsel araştırma, düşüncelerini ifade etme, grafik ve harita okuryazarlığı, iletişim, işbirliği, kurallara uyma, öğrenmeyi öğrenme, problem çözme, özgün eser yaratma, yaratıcı düşünme ve yorumlama, eleştirel ve yansıtıcı düşünme ile akıl yürütme gibi becerilere vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Beceriler hakkında farklı programlar kapsamı ve çeşitli örnekleri bakımından karşılaştırmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değer Eğitimi başlıklı onuncu bölüme katkı sunan Dr. Yusuf YILDIRIM ve Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN Cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler dersi ve Sosyal Bilgiler dersi karşılığına denk gelen dersler bağlamında değerlerin ve değerler eğitiminin programlarda yer alma durumlarını ele almışlardır. Tüm programlarda toplumun ve bireyin ihtiyaç ve beklentileri dâhilinde değerlerin ve değer eğitiminin programlara nasıl yansıtıldığı irdelenmiştir. Bahsi geçen değerlere genel amaçlar, kazanımlar, konu içerikleri, öğrenme alanları ve programın açıklamalar kısımlarında nasıl yer verildiği programlardan örneklerle açıklanmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Atatürkçülük Konuları ve Eğitimi başlıklı on birinci bölüme katkı sunan Dr. Refik TURAN Atatürkçülük kavramını açıkladıktan sonra iki başlık altında programları dikey ve yatay olarak incelemiştir. Bu başlıklar; Sosyal Bilgiler dersi öncesinde

okutulan öğretim programlarında Atatürkçülük konuları ve eğitimi ile Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Atatürkçülük konuları ve eğitimidir. Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları ve eğitim sisteminde Atatürkçülük ile ilgili konuların ve bağlantılı kazanımların dönemselsel olarak arttığı ve azaldığı tespitinde bulunarak açıklamıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Kültürel Kimlik başlıklı on ikinci bölüme katkı sunan Dr. Özlem BEKTAŞ, kültürel kimlik konusunu geniş bir çerçeveye ele aldıktan sonra Sosyal Bilgiler Öğretimi ve kültürel kimlik inşası ilişkisine değinmiştir. 1924'ten günümüze ilkököl ve ortaokul düzeyindeki Sosyal Bilgiler dersi ve Sosyal Bilgiler dersinin karşılığına gelen dersler kapsamında kültürel kimlik kategorilerini inceleyip geçmişle günümüzdeki programları karşılaştırmıştır. Programlarda kültürel kimlik ve gelişimine yer verilme durumu örnek ifadeler üzerinden açıklanmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Kültürel Yeterlilik başlıklı on üçüncü bölüme katkı sunan Dr. Özlem BEKTAŞ, Kültür, kültürel yeterlilik, kültürel bilgi, kültürel farkındalık ve kültürel duyarlılık konularına değindikten sonra kültür temelli Sosyal Bilgiler Programı'nı açıklamıştır. 1924'ten günümüze programlarda kültürel yeterlilik kapsamında tespit edilen kategorilere ilişkin değerlendirmeler programlardan alınan örnek ifadelerle desteklenmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında İdeal Vatandaş ve Toplum başlıklı on dördüncü bölüme katkı sunan Dr. Zafer KUŞ, bu bölümde ideal vatandaş kavramını açıklamış; sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden günümüze kadar okutulan Vatandaşlık Dersi Öğretim Programları'nı analiz etmiştir. İdeal vatandaşın görev ve sorumluluklarının dönemlere göre farklılık gösterebildiği, ancak milli görev ve sorumluluğun her dönemin öğretim programında oldukça önemli bir yer tuttuğu son dönemdeki Sosyal Bilgiler öğretim programında küresel vatandaşlık ve çevreye yönelik içeriğin belirgin bir şekilde arttığına dikkat çekilmiştir.

SONUÇ

Kitap incelendiğinde ilk göze çarpan husus bölümlerin bir bütünüün parçaları olacak şekilde birbiriyle uyumlu yatay ve dikey paralellik arz ettiğidir. Keza metinler arasındaki geçişte ortak bir dilin olduğu görülmektedir. Her bölüm kendi giriş, sonuç, özet ve kaynakçasına sahiptir ayrıca konu anlatımları tablo, şekil ve grafiklerle desteklenmektedir. Bu sayede okuyucular kitabı kolaylıkla anlayıp okuyabileceklerdir.

Kitap Cumhuriyet Dönemi'nde ilk ve ortaokul programları nazariyesinde vatandaş yetiştirme merkezinde ülke eğitim politikasının anlaşılması açısından değer taşımaktadır. Günümüz şartlarında bulunması ve anlaşılması zor olan ve emek isteyen eski öğretim programları irdelenip örnek metinlerle analiz edilmiştir. Bu özelliğiyle alandaki büyük bir açığı kapatacağı görülmektedir.

Bu kitabın zamanla alandaki kült eserlerden biri olacağı ve bu alana emek veren ve ilgi duyan herkesin sık sık başvuracağı kaynak bir eser olacağı kuvvetle muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Bektaş, Ö., Turan, R. (ed.). (2022). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Boyle-Baise, M. & Zevin, J. (2009). *Young citizens of the world; Teaching elementary social studies through civic engagement*. UK: Routledge Taylor And Francis Group.
- Ross, E. W., Mathison, S. & Vinson, K. D. (2014). Social studies curriculum and teaching in the era of standardization. E. W. Ross (Ed.), *The social studies curriculum içinde*. USA: Suny Press.
- Thornton, S. J. (2008). Continuity and change in social studies curriculum. L. S. Levstik and C.A. Tyson (Ed.), *Handbook of research in social studies education (s.15-32) içinde*. UK: Routledge Taylor And Francis Group.